

korte mededelingen

Gierzwaluwen achter onweerswolk

De laatste deelnemer aan de Nijmeegse vierdaagse (21 juli 1995) was nog nauwelijks de finish gepasseerd, of onweerswolken pakten zich samen boven het Limburgse. Vanuit het zuiden drongen imposante wolkenmassa's op, die de overgang van warme naar een koelere lucht aankondigden. Ik zat juist naar een, door de zon prachtig verlichte, solitaire stapelwolk (*cumulus mediocris*) te kijken, toen mijn aandacht werd getrokken door het geluid van Gierzwaluwen. Omhoog kijkend zag ik een groep van zo'n 500 Gierzwaluwen op enige hoogte (± 300 à 400 m) rondcirkelen. De vogels vlogen druk door elkaar heen, waarbij zij steeds hoger leken te geraken. Zo schoven zij langzaam achter de voorbijtrekkende onweerswolk aan. Ik volgde de wolk enige tijd met de verrekijker, totdat zij de rand van de stad had bereikt. Op dat moment lieten de Gierzwaluwen zich vallen en stuk voor stuk zwaaiden zij zwijgzaam af, terug naar de kolonies in de stad.

Tot op heden zijn er maar weinig van dit soort waarnemingen beschreven, terwijl dit gedrag waarschijnlijk lang niet zo uitzonderlijk is. Pounds beschreef in 1947 al een aantal soortgelijke voorvallen, waarbij Gierzwaluwen tegen onweerswolken 'omhoog vlogen'. In de begin jaren zestig werden aan de Engelse zuidkust met regelmaat groepen Gierzwaluwen waargenomen, foeragerend op insecten die waren gevangen in een zeewindfront (Simpson 1967). Een dergelijk fenomeen, insecten die accumuleren in een frontstelsel, komt veelvuldig voor (Drake & Farrow 1989). Het is goed mogelijk dat de huidige waarneming ook het gevolg is van concentratie van 'aeroplankton' in de lokale convergentiezone.

■ Henk Offringa, Eiermarkt 89, 6042 HV Roermond.

LITTERATUUR:

Drake V.A. & Farrow R.A. (1989): The 'Aerial Plankton' and Atmospheric Convergence. Trends in Evolution and Ecology 4: 381-384.

Koskimies J. (1950): The life of the Swift, *Micropus apus* (L.), in relation to the weather. Ann. Acad. Sci. Fenn. A IV Biol 15: 1-151.

Pounds H.E. (1947): Storm soaring of Swifts. British Birds 40: 150-151.

Simpson J.E. (1967): Swifts in sea-breeze fronts. British Birds 60: 225-239.

Groene Kikker vangt Boerenzwaluw

Sinds drie jaar woon ik in Schinveld. Als natuurliefhebber heb ik in mijn tuin een vijver aangelegd; circa zes meter lang en vier meter breed. Vele momenten in mijn vrije tijd geniet ik met volle teugen van het dierenleven in en rond de vijver. Maar er moet ook worden gewerkt.

Zo was ik omstreeks 15 juli 1995 op een mooie namiddag bezig met het bestraten van een terras op circa acht meter afstand van de vijver. Terwijl ik aan het werk was, cirkelde een groep Boerenzwaluwen rond de vijver. Af en toe nam een zwaluw een duik en laag over het water scherend

nam hij met de ondersnavel omlaag een slokje water. Het kwam mijn werk niet ten goede, maar ik kon mijn ogen niet van het sierlijke spel van deze zwaluwen afhouden. Zo zag ik ook uit een ooghoek dat een zwaluw een bad ging nemen; niet zoals andere vogels dat doen, half in het water staand, maar heel dicht boven het water vliegend af en toe het lichaam iets daarin laten zakken en dan 'fladderen' op de oppervlakte van het water. Ditmaal was een Boerenzwaluw blijkbaar te nat geworden om zich vliegend uit het water te tillen, want uit een ooghoek zag ik hem diep in het water liggend, paniekerig fladderen.

Om te voorkomen dat hij zou verdrinken rende ik snel naar de vijver en schepte met mijn hand met gespreide vingers snel onder de zwaluw, en gooide hem in een vloeiende beweging op het gazon naast de vijver. Omdat ik verwachtte dat de zwaluw uitgeput zou neerploffen, wist ik het eerste moment niet hoe te reageren toen de zwaluw, óók op het gazon, doorging met het maken van paniekerige vleugelbewegingen.

Toen ik van mijn eerste verbazing was bijgekomen en de situatie goed in ogenschouw nam, zag ik tot mijn schrik waarom hij zo met de vleugels sloeg. Op de plaats waar ik de kop van de zwaluw verwachtte te zien, zag ik de kop en vervolgens het lijf van een grote Groene Kikker.

Deze aanblik maakte mij eerst enige ogenblikken sprakeloos van verwondering. Op het moment dat mijn sprakeloosheid plaats maakte voor een reddingspoging van de zwaluw, zag de kikker blijkbaar ook de nuttelosheid in van zijn aktie, liet de zwaluw los en verdween met twee sprongen in de vijver. Twee tellen later vertrok ook de zwaluw alsof er niets was gebeurd.

Een halve minuut nadat ik een steen op het terras had laten vallen om de zwaluw van de 'verdrinkingsdood' te redden, zat ik weer alleen, verbouwereerd op het gazon naast de vijver mijmerend hoe wreed, hoe vreemd, maar ook hoe natuurlijk de natuur in elkaar zit.

Ongetwijfeld ben ik niet de enige die iets heeft om over na te denken. In mijn vijver zit nu een kikker die zich nog steeds afvraagt hoe het kan dat aan zo'n klein zwaluwkopje zo'n groot lichaam zit en wij zijn een zwaluw rijker die waarschijnlijk de rest van zijn leven erg vuil zal zijn en veel dorst zal leiden.

■ G.D. Cremers, Broekstraat 62, 6451 BK Schinveld.

Actiefonds voor Oosteuropese natuur

Europese natuurbeschermingsorganisaties gaan hun krachten bundelen voor de bescherming van natuurgebieden in Oost-Europa. Eurosite (Frankrijk), Euronature (Stiftung Europäische Naturerbe, Duitsland) en de Europese Unie voor Kustbescherming (EUCC, Nederland) gaan samenwerken in het zogenaamde Eeconet Aktiefonds. Dit hebben zij op 15 september 1995 in Tilburg bekendgemaakt tijdens de manifestatie in het kader van het Europees Natuurbeschermingsjaar '95. Hun gezamenlijk initiatief wordt

gesteund door het Wereld Natuur Fonds. Het Eeconet Actiefonds zal geld ter beschikking stellen om kwetsbare en bedreigde delen van het Europees Ecologisch Netwerk (Eeconet) veilig te stellen. Juist in Oost-Europa zijn nog veel waardevolle natuurterreinen aanwezig. Deze gebieden kunnen met - voor Westerse begrippen - vaak zeer weinig geld worden veilig gesteld door middel van aankoop. Zoals ook de ervaring in West-Europa leert, zijn aankoop en daarop volgend beheer de beste waarborg voor duurzame veiligstelling. Nauw wordt samengewerkt met natuurbeschermingsorganisaties in de Oosteuropese landen zelf.

Het nieuwe fonds zal vooral een vliegwielfunctie moeten hebben voor andere activiteiten. Zo werd er bijvoorbeeld in Somogy in Zuidwest-Hongarije met Duits en Nederlands geld een wetland van enkele honderden hectares aangekocht. Mede als gevolg daarvan heeft de Hongaarse overheid een gebied van 8.000 ha daaromheen beschermd.

Oost-Europa heeft voor het actiefonds de hoogste prioriteit. Maar ook acties in Zuid-Europa behoren tot de mogelijkheden. Het fonds zal zich in het bijzonder concentreren op wetlands, kustgebieden en graslanden.

Het fonds hoopt dit jaar een budget te hebben van een miljoen gulden. Het grootste deel daarvan is al in Nederland bijeengebracht door bijdragen van de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de EUCC (via speciale projecten samen met de Nationale Postcode Loterij, het Zuidhollands Landschap en VARA's Vroege Vogels) en Wereld Natuur Fonds Nederland.

Beleidsplan Oostvaardersplassen

Het verdwijnen van het vee is een noodzakelijk gevolg van de ontwikkeling in de Oostvaardersplassen en is in overeenstemming met de doelstelling het gebied te ontwikkelen tot een compleet en zo natuurlijk mogelijk functionerend ecosysteem. Om het gebied te ontwikkelen tot een zelfregulerende eenheid is het noodzakelijk dat het gebied integraal - als één begrazingsseenheid en jaarrond - wordt begraasd. Voor alle betrokken partijen is het vanaf het begin van de inscharringsperiode in 1982, duidelijk geweest dat inscharing een tijdelijke zaak zou zijn, bedoeld voor een overgangsfase. Daartoe zijn met de betrokken boeren jaarcontracten afgesloten en zij zijn na 1982 verscheidene malen herinnerd aan de tijdelijkheid van inscharing in de Oostvaardersplassen.

Dit onder meer heeft minister Van Aartsen 7 juli 1995 geantwoord op schriftelijke vragen van Tweede-Kamerlid Vos (GroenLinks) over het beleidsplan voor de Oostvaardersplassen.

In de Oostvaardersplassen wordt de grazersfunctie vervuld door grote grazers zoals Heckrond, Konick, Edelhart en Ree die, in tegenstelling tot het rundvee van de BD-boeren, het gehele jaar rond in het gebied kunnen verblijven.

Het houden van gemerkte landbouwhuisdieren in één gebied met andere grazers wordt ook belemmerd door EU-regelgeving. Deze verbiedt het vervoer van ongemerkte runderen. Omdat

Heckrunderen slechts met grote moeite kunnen worden gemerkt (na verdoving met het geweer), behoeven de grote grazers die worden ingezet voor jaarrondbegrazing in de Oostvaardersplassen en die niet behoren tot de in Nederland gebruikelijke produktierassen, niet te worden gemerkt. Hieraan is de consequentie verbonden dat deze runderen niet in contact mogen komen met gemerkte runderen in verband met de mogelijke verspreiding van zoönosen en besmettelijke veeziekten. Ingeschaard vee dient dus binnens apart afgerasterde kavels te worden gehouden. Voortzetting van deze praktijk zou betekenen dat jaarrondbegrazing als onderdeel van de ontwikkeling van het ecosysteem grondig wordt verstoord. Het verleggen van het tracé van de spoorlijn naar Lelystad had juist tot doel een compleet ecosysteem met voldoende nat-droogvariatie mogelijk te maken.

Afrasteringen ten behoeve van gehouden vee zijn derhalve in strijd met de gedachte die destijds aan de tracéverlegging ten grondslag lag.

Minister Van Aartsen is ook niet van mening dat bij het beëindigen van de seizoensbegrazing de beheersdoelen met betrekking tot ganzen niet zullen worden gerealiseerd. Hij is dan ook niet bevreesd dat het gebied straks geen functie meer zal hebben als rui- en foeragegebied en dat als gevolg daarvan landbouwgronden in Flevo land meer last van ganzen zullen krijgen. Zowel uit waarnemingen als uit modelberekeningen blijkt het jaarrondbegrazingsgebied voor ganzen goed te voldoen.

Staatsbosbeheer voert overleg met de betrokken agrariërs om met hen alternatieven te vinden.

Erkenningsregeling vogelasielen moet optimale zorg voor vogels stimuleren

De heer F. van der Mark, vice-voorzitter van Vogelbescherming Nederland, reikte op 25 augustus 1995 de eerste oorkonde 'Erkend Vogelasiel' uit aan de heer G. Coster, beheerder van Vogelasiel 'De Paddestoel' in Den Helder. Het is de eerste officiële erkenning van een vogelasiel volgens de kwaliteitsnormen die Vogelbescherming Nederland aan een goede vogelopvang stelt. Deze zijn omschreven in de Erkenningsregeling Vogelasielen. Hiermee wil Vogelbescherming Nederland, in nauwe samenwerking met de vogelasielen, het asielerwerk optimaliseren.

Jaarlijks worden zo'n 40.000 zieke of gewonde vogels bij de Nederlandse vogelasielen gebracht. Er wordt een grote diversiteit aan vogels geholpen, met uiteenlopende ziektes of verwondingen. Zo worden met olie besmeurde zeevogels schoongemaakt, verweerde jonge vogels opgevoed en stootvogels en uilen die slachtoffer zijn geworden van het verkeer of zijn vergiftigd, gerevalideerd. Voorop staat dat de vogels na verzorging weer zelfstandig in een voor hen geschikte leefomgeving hun weg moeten kunnen vinden.

Vogelasielen bestaan dankzij de inzet van vele enthousiaste vrijwilligers. Zij dragen zorg voor individuele vogels die veelal door particulieren worden aangebracht. Daarnaast bieden zij ook

tijdelijke opvang voor vogels die door justitie in beslag zijn genomen. Het betreft dan meestal illegaal gehouden of verhandelde vogelsoorten. In het verlengde van het echte asielwerk geven vogelasielen ook voorlichting, bijvoorbeeld hoe te handelen bij het vinden van olieslachtoffers. De opvang en revalidatie van vogels is een vak apart. Niet alleen is een gedegen kennis van vogels en hun gedrag noodzakelijk, maar vooral ook deskundigheid op terreinen als dierenverzorging en diergeneeskunde. Daarnaast worden aan de accommodatie de nodige eisen gesteld. De opvang van verscheidene vogelsoorten vereist altijd speciale voorzieningen.

Waarnemingen van palearctische trekvogels in Namibië in oktober en november 1995

Zes Nederlandse vogelaars met Ian Davidson als begeleidend deskundige ondernamen van 17 oktober tot en met 5 november een reis door Midden- en Noord-Namibië, waarbij circa 5000 kilometer werd afgelegd. De route leidde vanaf Windhoek naar Naukluft, vandaar naar Swakopmund/Walvisbaai en dan verder langs de kust noordwaarts tot Terrace Bay. Daarna door Damaraland naar Etosha Pan en vandaar via Grootfontein naar Rundu en langs de Okavangorivier de Caprivistreek in tot en met Mahango Game Park. Tijdens de trip werden bijna 400 vogelsoorten waargenomen waaronder tientallen afkomstig uit het Palearctische gebied.

Op 19-22 oktober in Swakopmund/Walvisbaai bleek de Krombekstrandloper met ruim 10.000 individuen vanuit de talrijkste steltloper met de Kleine Strandloper in aantal op de tweede plaats. Voorts ter plekke, langs de kust en in zoutpannen, tientallen Zilverplevieren, Bontbekplevieren, Steenlopers en Drieteenstrandlopers, regelmatig Regenwulpen en op 19 oktober een Wulp. Op 21 oktober een vlucht van 350 Rosse Grutto's. Incidenteel Poelruiters en op 20 oktober een Kanoetstrandloper, een Terekruiter en een Grauwe Franjepoot en de volgende dag twee Tureluurs, in Namibië ongewoon. Naar het noorden langs de kust eveneens de gewone steltlopers, maar in veel geringer aantal. Voorts langs de kust en bij grootwildrinkplaatsen in het binnenland Kemphanen, Groenpootruiters, Oeverlopers, Bosruiters en soms Poelruiters. Op 31 oktober langs de Okavango tussen Bosruiters een Witgatje, een soort die Namibië zelden bereikt. In Oost-Etosha een Wulp en een Krombekstrandloper en voorts op nat gehouden gazons van Namutoni foeragerende Kemphanen. In onze sas waren wij met zes Woestijnplevieren in de buurt van Namutoni. Een fijne ervaring was voorts een groep Vorkstaartplevieren en Steppenvorkstaartplevieren op 1 november langs de Okavango.

Tijdens de pelagische tocht vanuit de Walvisbaai op 20 oktober naast onder andere Grauwe Pijlstormvogels en Wilsons Stormvogeltjes, veel Grote Sterns en Visdieven, 25 Zwarte Sterns en regelmatig Middelste Jagers en Kleine Jagers. Beide jagers, Visdieven en Grote Sterns waren ook naar het noorden voortdurend voor de kust;

op 23 oktober ten zuiden van Terrace Bay, Skeleton Coast een groep van ten minste zeven Middelste Jagers. Een bijzondere en ook emotionele belevenis was de vondst van een nog niet lang dode Noordse Stern, voorzien van een Zweedse ring, bij Terrace Bay, 20°19'Z, 13°14'O, geringd op 7 juli 1978 als nestjong te Eggegrund, Gästrikland, Zweden 60°43'N, 17°34'O. De vogel werd ruim zeventien jaar oud en bevond zich op 9015 kilometer afstand van de ringplaats. In het binnenland boven wilddrinkplaatsen en langs de Okavango ook regelmatig Witvleugelsterns.

De waarneming van een palearctische Slechtvalk van het type *calidus*, deining veroorzakend onder drommen steltlopers in de zoutpannen ten zuiden van Walvisbaai, bracht Ian Davidson in vervoering. Op 31 oktober tussen Rundu en Popa Falls zes (Steppe)buizerds, waaronder een groepje van drie, hoog overkomend. De volgende dag in Mahango twee Schreeuwarden en een Boomvalk.

De eerste palearctische zangvogel liet ons niet onbewogen: een vanuit een geteisterde doornboompje jagende Grauwe Vliegenvanger in de weergalozе verlatenheid van Damaraland. Dat was op 23 oktober, na welke datum deze soort regelmatig zou volgen. Ook de eerste Fitis op 26 oktober in Okaukuejo-Etosha gaf adrenaline. Nadien dagelijks Fitissen, naar het noorden toe steeds talrijker en ook zingend; de waargenomen aantallen geëxtrapoleerd op de enorme ruimte, berekende een hoeveelheid Fitissen die iedere verbeelding tarte. Op 29 oktober een Rietzanger bij Namutoni-Etosha en twee dagen later een Spotvogel bij Rundu. Okaukuejo-Etosha leverde ook de eerste Boerenzwaluw op: een tussen drinkend en badend groot wild jagende vogel die de volgende dag was vertrokken. Nadien dagelijks regelmatig, op 1 november langs de Okavango zelfs zeer veel Boerenzwaluwen. De mening won veld dat veel trekkers vóór uit het noorden naderende regens bleven. Vanaf 31 oktober zagen wij dagelijks honderden Gierzwaluwen en op die datum tussen Rundu en Popa Falls ook drie Huiszwaluwen. Een dag eerder tussen Grootfontein en Rundu de eerste van totaal zes waargenomen Grauwe Klauwieren. Van de Kleine Klapekster noteerden wij zeven exemplaren, alle in het noorden. Europese Bijeneters bleken noordelijk van Etosha gewoon. 'They are in,' zei Davidson van de palearctische trekkers, er op doelend dat hun komst in zuidelijk Afrika het voorjaar inluide. Net als hun komst 'out of Africa' bij ons in maart/april.

GLO.

Aalscholver als eeuwige zondebok voor falend beleid van ministerie

Het is kortweg gezegd niet te geloven dat minister Van Aartsen 'onorthodoxe maatregelen' in het vooruitzicht stelt om het probleem van de visstand in het IJsselmeer op te lossen. De Aalscholver wordt daarmee opnieuw, zonder dat daarvoor deugdelijke argumenten aanwezig zijn, bijna als vanzelfsprekend de dupe van een al jarenlang falend visserijbeleid van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Een beleid dat tot structurele overbevissing heeft ge-

leid. De minister negeert bovendien het onderzoek* naar de relatie tussen Aalscholver en beroepvisserij. Op grond van dit rapport lag een gefundeerde aanpak in het verschieft. Het is de taak van het ministerie om een evenwichtig visserijbeleid te ontwikkelen, een beleid dat de natuur niet schaadt. Dit is ook in het belang van de visserij. Indien er werkelijk wordt overgegaan tot het nemen van de genoemde maatregelen, dan zal Vogelbescherming Nederland juridische stappen ondernemen.

Het is onvoorstelbaar dat juist nu de Aalscholver eindelijk uit de gevarenzone is, na bijna uit ons land te zijn verdwenen door directe vervolging en de teloorgang van natuurgebieden, de minister meent nu iets tegen de soort te moeten ondernemen. Met het treffen van 'onorthodoxe maatregelen' doorkruist de minister zijn eigen natuurbeleid. Een beleid dat er op is gericht de Ecologische Hoofdstructuur te versterken en de achteruitgang van soorten tegen te gaan. Met het IKC-rapport* in handen is het al helemaal niet te begrijpen dat de minister tot een dergelijk besluit meent over te moeten gaan. Dit rapport weerlegt juist met feiten het wijdverbreide misverstand dat Aalscholvers geduchte concurrenten zijn van de commerciële visserij. De Aalscholver vangt nauwelijks Paling en vangt voor een belangrijk deel voor de vissers oninteressante vis. Bij slechts drie soorten kan gesproken worden over eventuele concurrentie, waarbij de vogels zich vooral beperken tot ondermaatse vis, die niet voor de vissers interessant is. Overigens is de ongewenste bijvangst van ondermaatse vis, die in de 49.000 palingfuiken terecht komt, net zoveel als de Aalscholvers eten. Het rapport geeft in 't geheel geen aanleiding voor de maatregelen die de minister nu aankondigt.

Natuurlijk eet de Aalscholver vis en wordt daarvoor invloed uitgeoefend op vispopulaties. Dat is normaal, want vis en Aalscholver maken evenals veel andere dieren en planten deel uit van het ecosysteem. Visserij vindt plaats in een natuurlijk ecosysteem, zonder dat daar iets tegenover staat. Dat kan zolang andere maatschappelijke functies daar geen nadeel van ondervinden. Het is de taak van de overheid om een evenwichtig visserijbeleid te ontwikkelen, zonder dat de natuur wordt geschaad. Dat zou van realiteitszin getuigen. Het zou de minister sieren wanneer hij een einde maakt aan de hetze tegen de Aalscholver, in plaats van deze te ondersteunen.

*Het rapport 'Aalscholvers en beroepvisserij in het IJsselmeer, het Markermeer en Noordwest-Overijssel' dat werd uitgegeven door Informatie en Kenniscentrum (IKC), Wageningen onder Rapport IKC Natuurbeheer R-19 is te bestellen. Zie Het Vogeljaar 43 (5): 231-232.

Gans graast met de schapen

Rijdende met de trein van Breukelen naar Amsterdam komt men langs een boerderij aan de weg naar Nieuwer ter Aa, een dorpje in de gemeente Breukelen. Het viel me op dat er een witte tamme gans met een paar kleine zwarte vlekjes in de hals meeliep en -grasde met de schapen. Wij zijn toen naar de vriendelijke boer Van Kesteren aan de Teraaseweg gefietst. Deze gans was in geen geval van een pulli geweest die zon-

der oudervogels zich was gaan hechten aan de plaatselijke schaapskudde. Hij vertelde ons dat er oorspronkelijk twee ganzen waren, één was echter door een Vos gepredeerd, waarna de overgebleven gans bescherming is gaan zoeken bij de schapen. 's Avonds zit de gans buiten op de vensterbank van de boerderij. Er worden daar ook geregeld twee Ooievaars waargenomen, twee vrouwtjes, die in de boomgaard een nest hadden met twaalf eieren die alle onbevruucht waren. De brandweer heeft die eieren er toen uitgehaald. Daarna zijn er vier andere Ooievaars gekomen en er is toen een hevige strijd ontbrand tussen deze zes Ooievaars. De indringers hebben zich later teruggetrokken.

■ R. van Schagen, Beereveld 22, 3621 GX Breukelen.

Zuid-Kennemerland zevende nationaal park in Nederland

Op 21 november 1995 heeft minister Van Aartsen het Nationaal Park Zuid-Kennemerland ingesteld. Ook heeft hij het overlegorgaan, dat al functioneert sinds de oprichtingsfase van het nationaal park in 1990, herbevestigd. Hierin hebben eigenaren, beheerders en provinciale en lokale bestuurders zitting. Voorzitter van het overlegorgaan is drs. R.J. de Wit, oud-commissaris der Koningin in Noord-Holland.

Met de instelling van Zuid-Kennemerland komt het aantal nationale parken in Nederland op zeven. Eerder kregen Schiermonnikoog (1989), het Dwingelderveld (1991), De Weerribben (1992), De Groote Peel (1993), De Biesbosch (1994) en De Meinweg (1995) deze status. Daarnaast zijn er nog nationale parken in oprichting: De Hamert en de Loonse en Drunense Duinen. Het Nationaal Park De Veluwezoom en het Nationaal Park De Hoge Veluwe functioneren al jaren als nationale parken.

Zuid-Kennemerland ligt in Noord-Holland, tussen IJmuiden, Santpoort, Bloemendaal en Zandvoort. Het heeft een omvang van ruim 2500 ha. Tot het park behoren het voormalige Nationale Park De Kennemerduinen en de duingebieden Duin en Kruidberg, Heerenduinen, Midden-Heerenduin en Slingerduin. Ook liggen in het park enkele landgoederen, strand en strandvlakte, en de Erebegraafplaats. In totaal zijn er elf eigenaren/beheerders in het nationaal park. De twee grootste zijn Natuurmonumenten (847 ha) en de Stichting Het Nationale Park De Kennemerduinen (1240 ha). In 1996 zullen de terreinen van de stichting eigendom worden van de provincie. Het Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland zal het beheer voeren.

De vorming van het duinlandschap is zo'n 5500 jaar geleden begonnen met het ontstaan van strandwallen. Op deze wallen vormden zich later duinen, die werden omgeven door lager gelegen veengebieden. Achter de eerste duinenrij ontstond een woud van Eiken, Iepen, Lindes, Beuken en Hazelaars, dat zich uitstrekte van Alkmaar tot Den Haag. Rond 1100 na Christus ontstonden door klimaatsveranderingen zandverstuivingen met 'loopduinen'. Op deze wijze vormden zich de huidige duinen over de oude heen. Zo'n 4000 jaar geleden vestigden zich de

eerste bewoners op de strandwallen. Later trokken zij landinwaarts, maar bleven de duinen gebruiken voor jacht en houtkap. Vanwege de arme gronden en de wisselende grondwaterstanden bleek het gebied niet geschikt voor landbouw. Wel wordt vanaf het begin van deze eeuw het gebied gebruikt voor bosbouw.

De bossen in het westelijke deel van het park bestaan vooral uit aangelegde naaldbossen. Verder naar het oosten hebben de vroegere landgoederen gezorgd voor hoofdzakelijk eikebossen. Hier wordt de ondergroei onder meer gevormd door Sneeuwkllokje, Bosanemoon en Knikkende Vogelmelk. In de vochtige iepenbossen groeien onder andere Dagkoekoeksbloem, Look-zonder-look en Fluitekruid; een goed leefmilieu voor vlinders, andere insecten en vogels. De vogelstand is zeer gevarieerd. Van de 230 vogelsoorten die hier zijn waargenomen, zijn er zeventig tot negentig vaste broedvogels en er komen zo'n tweehonderd regelmatig rusten en foerageren. Ook hebben in de afgelopen tien jaar vijf stootvogelsoorten met succes gebroed. Soorten die voorkomen in het nationaal park, zijn de Rietgors, Kievit en Scholekster, Boomleeuwrik, Nachtegaal, Winterkoning, Roodborsttapuit en de Goudvink. Ook de Fazant, waarschijnlijk door de Romeinen meegenomen uit Klein-Azië, is een bekende verschijning. Het Konijn is het duindier bij uitstek. Dit van oorsprong Zuid Europese dier werd in de 15de eeuw geïmporteerd en uitgezet voor de jacht. Ook de Vos hoort van nature thuis in het duingebied. Al ver voor onze jaartelling kwamen Vossen hier voor. In de 17de eeuw werden ze uitgeroeid, maar vanaf 1968 worden ze weer gesignaleerd. In 1952 zijn voor het eerst weer Reeën uitgezet in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Zij verspreidden zich al snel over de andere duingebieden. In Zuid-Kennemerland leven op dit moment ongeveer 500 Reeën. In het nationaal park komen diverse soorten vleermuizen voor, zoals de Water- en Grootoorvleermuis. Ze komen voor in de onderaardse gangenstelsels en de ijskelders op de voormalige landgoederen.

Alhoewel langs de hele Nederlandse kust intensief kustbeheer wordt uitgevoerd ter bescherming van het land tegen de zee, zal in het nationaal park meer ruimte worden geboden aan natuurlijke processen zoals kleine verstuivingen in de zeereep, waardoor het natuurlijk zeemilieu weer enigszins wordt hersteld. In het binnenduin zullen spontane verstuivingen moeten zorgdragen voor een gevarieerder duinlandschap. Een aantal duinmeren wordt heringericht, waardoor zowel broedvogels als amfibieën zich er weer thuisvoelen.

Grote delen van Zuid-Kennemerland waren vroeger drassig. De inpoldering van de Haarlemmermeer in 1851 en de waterwinning vanaf 1898 hebben bijgedragen tot de verdroging, waarvan de eerste verschijnselen reeds in 1908 werden vastgesteld. De laatste jaren is de waterwinning verminderd. Hierdoor zullen de vochtige duinvalleien zich weer gedeeltelijk kunnen herstellen. Karakteristieke planten als Parnassia, Fraai Duizendguldenkruid en Geelharte kunnen dan

weer terugkomen, evenals vogels zoals Watersnip, Snor en de Blauwe en Bruine Kiekendief. Om voedselverrijking te bestrijden worden delen van de vochtige duinvalleien en de oevers van de meren gemaaid. Ook wordt begrazing toegepast om de natuurlijke variatie te behouden.

De toegang tot Zuid-Kennemerland is, in tegenstelling tot de meeste andere nationale parken, niet gratis. Dagkaarten zijn te koop bij alle zeven ingangen. Er lopen wandel-, fiets- en ruitersporen door grote delen van het gebied. Het bezoekerscentrum ligt bij de ingang aan de Zeeweg in Overveen. In het nationaal park worden ook natuur- en milieutheater en excursies georganiseerd.

Een nationaal park is een aaneengesloten terrein van ten minste 1.000 ha (tien vierkante kilometer), bestaande uit natuurterreinen, met een bijzondere wetenschappelijke gesteldheid en plante- en diereleven. Er liggen bijna geen of geen cultuurgronden in een nationaal park. De belangrijkste doelen van een nationaal park zijn:

- natuurbehoud en natuurontwikkeling;
- natuur- en milieu-educatie en voorlichting;
- natuurgerichte recreatie;
- (wetenschappelijk) onderzoek.

De definitieve status van nationaal park wordt verleend op basis van een beheers- en inrichtingsplan voor het hele parkgebied. Dit plan moet zijn goedgekeurd door de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Betaling abonnementsgeld 1996

In dit nummer treft u de bekende acceptgirokaart aan. Deze acceptgirokaart kan worden gebruikt voor het betalen van het abonnementsgeld 1996. Het abonnementsgeld hebben wij reeds jarenlang niet verhoogd en blijft ook voor 1996 f 25,-. In deze tijd eigenlijk een belachelijk laag bedrag dat alleen maar mogelijk is omdat al onze medewerkers geen financiële vergoeding vragen.

Er zijn ook vele abonnees die ons extra willen steunen om ons wat meer armslag te geven. Heel origineel is het van diegenen die ons voor elk jaar dat wij bestaan f 1,- extra hebben overgemaakt.

Op de acceptgirokaart behoeft u alleen maar het **bedrag** en **uw gironummer** in te vullen, waarna deze na **ondertekening** kan worden verzonden. Wij zullen u zeer erkentelijk zijn als wij uw overmaking aan het begin van het nieuwe jaar mogen ontvangen.

Mocht de acceptgirokaart zoek zijn geraakt, dan kunt u het bedrag van f 25,- (of meer) overmaken op postgironummer 964 472 ten name van Het Vogeljaar te 5321 RR Hedel. **Nieuwe abonnees** ontvangen na overmaking van het abonnementsgeld 1996 **geheel gratis** de nieuwe veertiendaagse Vogelkalender 1996 ter waarde van f 15,-, zolang de voorraad strekt.

Wim Werkman.

Vogelvoeding in elk jaargetijde? (2)

Met veel interesse lees ik altijd Het Vogeljaar. Dit keer ook het artikelje "Vogelvoeding in elk jaargetijde?" (jaargang 43 (4): 167-168). Ik ben het er geheel mee eens dat als men drinkwater voor vogels neerzet, dit regelmatig moet worden ververs. Maar volgens mij wordt botulisme niet door vuil water verspreid, maar door de kadavers die erin zijn blijven liggen en waar andere vogels van eten. Botulisme treffen wij vrijwel nooit aan bij zangvogels, maar vooral bij eenden.

Als men de broedende vogels in het voorseizoen wil helpen, denk ik dat men dat het beste kan doen met universeelvoer. Brood is voor jonge vogeltjes ook niet zo goed, zoals de heer Stel ook al schrijft. Ik krijg zo dikwijls in het voorjaar jonge vogels aangeboden die door goed bedoelende mensen met brood en melk zijn gevoerd. Het worden dan heel zwakke, zieke vogeltjes. Vooral melk is zo slecht maar veel mensen zijn in de war met zoogdieren, zonder te begrijpen dat ze het diertje dat ze wilden helpen, een darmstoornis hebben bezorgd. Veel van die vogeltjes hadden trouwens niet eens mogen worden opgepakt, omdat niet eerst werd geobserveerd of het echt om moederloze vogeltjes ging. Vooral bij jonge Merels en Zanglijsters is dat zo vaak het geval.

Ik denk dat het eigenlijk heel goed zou zijn als Het Vogeljaar daar af en toe eens aandacht aan zou kunnen besteden, want het gaat jaarlijks om heel veel van die vogeltjes.

In het stukje van Co van der Wardt lees ik dat dat opmerkelijke dubbele merelnest (bladzijde 168) werd verwijderd wegens bouwwerkzaamheden. Volgens mij mag dat niet eens meer sinds de Vogelwet 1936 is gewijzigd in 1994. Ik geloof niet dat er maar twee eieren verloren zijn gegaan, want anders had men het nest toch verder kunnen observeren en kunnen zien welke vogel (of vogels) verder gingen met broeden? Ik ben wel heel kritisch bezig deze keer, wat niet wegneemt dat ik Het Vogeljaar een heel goed blad vind. Met dit compliment wil ik eindigen.

■ Thera te Boekhorst, medewerkster Stichting Vogelrampenfonds, Prins Mauritslaan 117, 2051 KC Overveen.

Tweede Internationale Stootvogelconferentie in Urbino

Van 2 tot 5 oktober 1996 wordt op de Universiteit van Urbino te Urbino, Italië door de Raptor Research Foundation de 2nd International Conference on Raptors gehouden. De twee hoofdtalen die op het congres worden gebezigd, zijn Italiaans en Engels.

Er zijn verscheidene halve-dag excursies voor en na de conferentie gepland, onder andere naar de Monte Conero waar elf soorten stootvogels kunnen worden gezien en die bekend staat om de havikentrek. Verder zijn er excursies gepland naar de Burano en de Furlo Gorges en de Catria en Nerone Bergen. Bovendien wordt een hele-dag excursie gehouden naar het Nationaal Park van het Casentinesi Bergen.

Eenpersoons en tweepersoons kamers, evenals studentenhuizen met plaats voor zes tot acht

personen per unit, zijn bij de universiteit beschikbaar.

Meer informatie is verkrijgbaar bij het plaatselijke comité: Dr. Massimo Pandolfi, Istituto di Scienze Morfologiche Università di Urbino, via M. Oddi 21, I-61029 Urbino, Italië, telefoon +39 (722) 32 80 33 of +39 (722) 32 78 93, fax +39 (722) 32 96 55.

Meer informatie over het wetenschappelijk programma is verkrijgbaar bij Dr. Keith Bildstein, Hawk Mountain Sanctuary Association, RR 2, Box 191, Kempton, PA 19529-9449 USA, telefoon +1.610.756.6961, fax +1.610.756.4468.

Meer informatie over de stad Urbino en de provincie is verkrijgbaar bij het toeristenbureau Azienda di Promozione Turistica at APT di Urbino, piazza Rinascimento 1, I-61029 Urbino, Italië.

NIEUWE FASE SOORTBESCHERMINGSPLAN LEPELAAR

Meer geschikte en beter beschermde voedselgebieden noodzaak

Een recent onderzoek naar de voedsel- en rustgebieden van de Lepelaar levert opmerkelijke conclusies op. Het blijkt dat veel voedselgebieden waarop Lepelaars zijn aangewezen, niet of nauwelijks zijn beschermd. Met name de veenweidegebieden in Zuid-Holland en de kleiweidegebieden in Noordwest-Friesland zijn onbeschermd. Bovendien liggen veel geschikte voedselgebieden op grote afstand van de broedgebieden. De Lepelaars die broeden in het Quackjeswater (Voorne), vliegen noodgedwongen elke dag dertig kilometer heen en terug over de Rijnmond naar polders rond Den Haag en Delft om aan voldoende voedsel te komen. Alleen door een combinatie van voldoende beschermde broedkolonies en geschikte voedselgebieden zal de Lepelaar in Nederland kunnen worden veiliggesteld.

Tot op heden zijn er vooral maatregelen getroffen en projecten opgezet in de provincie Noord-Holland. Met dit nieuwe onderzoek wordt de bescherming van de Lepelaar in de rest van Nederland ter hand genomen. Alle voedsel- en rustgebieden van de Lepelaar in Nederland, buiten Noord-Holland, zijn in kaart gebracht. Dat geschikte voedselgebieden zo verspreid en veraf van de broedkolonies liggen, vormt een probleem. Het kost de vogels veel energie en verlies van energie dat moet worden aangevuld met extra voedsel. Zeker in de broedtijd wanneer de Lepelaars veel voedsel moeten aanvoeren voor hun jongen, is dat een ongewenste situatie. De oudervogels moeten dan veel moeite doen om zichzelf van voldoende voedsel te voorzien, hetgeen ten koste kan gaan van de jongen. Op den duur leidt een gebrek aan goede voedselgebieden ertoe dat de huidige groei van de populatie zich zal stabiliseren of zelfs afnemen.

De nu bestaande broedkolonies in Nederland zijn momenteel gelukkig goed beschermd. Maar goed beschermde broedkolonies zijn niet genoeg om de toekomst van de Lepelaar in Nederland veilig te stellen. Voedselgebieden van goede kwaliteit, op niet al te grote afstand en goed beschermd, zijn onontbeerlijk. Het rapport doet enkele aanbevelingen voor het verbeteren van de situatie, waaronder het aanleggen van plas-

drasse situaties, het opheffen van barrières voor vismigratie, het creëren van overwinteringsmogelijkheden voor vissen, het behouden of herstellen van een meer natuurlijk peilbeheer, het beperken van het gebruik van gifstoffen, dat in gebieden met een intensieve bollenteelt erg hoog is.

Met de Lepelaars in ons land is het over het algemeen goed gegaan in 1995. De laatste Lepelaars zijn in september meestal nog waar te nemen in het Deltagebied, in de loop van de maand vertrekken ze naar het zuiden. De aantallen in dat gebied waren in augustus als volgt: Philipsdam driehonderd exemplaren, Rammegors tachtig, Verdrongen land van Saeftinghe zestig, Kwade Hoek driehonderd, Ventjagersplaat tweehonderd exemplaren.

Het zojuist verschenen rapport Voedsel- en rustgebieden van de Lepelaar in Nederland buiten Noord-Holland vormt de basis voor de volgende fase van het soortbeschermingsplan voor de Lepelaar dat Vogelbescherming Nederland uitvoert. Volgend voorjaar zullen in navolging van dit rapport plannen voor het oplossen van de knelpunten en een handleiding voor biotoopverbetering worden gepresenteerd.

Klaas van Dijk: Voedsel- en rustgebieden van de Lepelaar in Nederland buiten Noord-Holland. 127 bladzijden, grafieken, kaartjes, tabellen. Technisch rapport Vogelbescherming Nederland nummer 14. In opdracht van Vogelbescherming samengesteld door Altenburg & Wymenga. Zeist (1995). Met een Engelstalige samenvatting. Verkrijgbaar door storting van f 25,- op postgiro 75 775 ten name van Vogelbescherming Nederland, Zeist onder vermelding van 'Technisch rapport nummer 14'.

Feitenkennis over het Moerassneeuwhoen in Groot-Brittannië

De informatiedienst van de Britse Vogelbeschermingsorganisatie heeft alle relevante basisgegevens per vogelsoort gebundeld in 'fact sheets'. De essentiële informatie over het Schotse Sneeuwhoen beslaat ruim drie bladzijden. De 'Red Grouse', met de wetenschappelijke naam *Lagopus lagopus scoticus*, werd vroeger beschouwd als de enige endemische vogelsoort van Groot-Brittannië, maar is volgens latere taxonomische inzichten ondergebracht bij het Moerassneeuwhoen, dat in het Engels Willow Grouse heet. De verspreiding van de ondersoort *scoticus*, het Schots Sneeuwhoen, is beperkt tot Groot-Brittannië en Ierland. Opmerkelijk verschil met het Moerassneeuwhoen van noordelijker streken is de bevedering in de winter: de Britse ondersoort heeft geen (wit) winterkleed. De soort is wel bekend en heeft een groot aantal volksnamen, variërend van 'heather cock' en 'moor cock' (moerashaan) tot 'red ptarmigan' (rood sneeuwhoen). De kenmerkende roep van een neerstrijkende haan wordt in het Engels weergegeven als 'goback, go-back' en Keltische waarnemers horen in dat geval 'co, co, co, co, mo-chlaidh, mo-chlaidh' (Gaeleic voor 'wie, wie, wie (is daar), mijn zwaard, mijn zwaard').

Het Schots Sneeuwhoen is herbivoor. De plantaardige voeding bestaat voor het grootste deel uit heidesoorten, bessen van rode en blauwe

bosbes en kraaiheide, verder zegge-soorten en berk; in vochtige gebieden maken ook insecten onderdeel van de voeding uit, tot ongeveer 8 procent van het volume. Kuikens eten behalve plantaardig materiaal ook veel ongewervelde dieren; of een groot aanbod aan insecten de overlevingskans van de kuikens vergroot, is niet bekend, maar een zekere hoeveelheid dierlijk voedsel zou in de eerste levensfase van belang kunnen zijn. Gewoonlijk wordt op de grond gevoerageerd; als er sneeuw ligt, zoeken groepen sneeuwhoenders naar voedsel op plekken waar de sneeuw is weggewaaid en ook graven ze in de sneeuw. In de herfst en de winter foerageren de vogels ook wel eens op stoppelvelden en vaak ook op plaatsen met veel besdragende planten.

De voornaamste predatoren van het Schotse Sneeuwhoen zijn kraai-achtigen en de Bunzing. In het broedseizoen is het verlies aan eieren en jongen het grootst in gebieden met een hoge broeddichtheid.

Gedrag - De onbevederde rode huid boven de ogen speelt een rol bij het territoriumgedrag; het zien van de rode 'kam' wekt bij de hanen agressie op. De hanen die aan het begin van de winter geen territorium hebben veroverd, worden gedwongen zich in randgebieden op te houden; daar wordt een hoge mortaliteit vastgesteld, omdat de meeste vogels 's winters door roofdieren worden gegrepen.

In perioden met sneeuwval verzamelen de sneeuwhoenders zich in groepen, die vaak bestaan uit vogels van één sekse. Meestal telt zo'n groep ongeveer 20 exemplaren, maar bij erg ongunstig weer zijn soms honderden vogels bijeen waargenomen. De groepen overnachten op de grond, elke nacht op een andere plaats. Als er een dikke laag sneeuw ligt, krabt elke vogel daarin een holte voor zichzelf.

Het Schotse Sneeuwhoen is in zijn tweede levensjaar broedrijp, maar een haan heeft alleen succes indien hij over een eigen territorium beschikt. De territoria worden verdedigd tegen soortgenoten en van oktober af, als het familieverband verdwijnt, worden er broedparen gevormd. Een broedpaar kan twee jaar of nog langer in stand blijven; dat is afhankelijk van het behoud van het territorium en van de partnertrouw van de hen.

Het nest is een ondiep kuiltje, dat wordt gevoerd met een kleine hoeveelheid nestmateriaal. De hen krabt de nestkuil uit tussen dichte begroeiing, meestal oude heidestruikjes. Eind april of begin mei worden 6 tot 9 eieren gelegd (er zijn wel legsel van 17 eieren gevonden). De hen broedt die in 19-25 dagen uit. Na het uitkomen van de eieren houdt het broedterritorium op te bestaan; gewoonlijk trekken de beide oude vogels met hun jongen op de tweede dag al weg uit de directe omgeving. De haan houdt daarbij steeds de wacht en leidt ook de kuikens, als de hen iets overkomt. De jongen zoeken hun voedsel grotendeels zelf. Ze kunnen na 12 of 13 dagen vliegen, zijn na 30 tot 35 dagen volgroeid en na twee maanden zelfstandig. Kuikens zonder ouders blijken zich soms bij een naburige familie

aan te sluiten. Van de 12de week af ontwikkelt zich concurrentie tussen de oude vogels en hun jongen; daardoor wordt de familieband verbroken. Het komt wel voor, dat een jong mannetje zijn vader uit een gebied verjaagt of een jong vrouwtje de oude hen.

Per broedpaar worden er gemiddeld 0 tot 4 jonge vogels geboren; het broedsucces wisselt sterk van jaar tot jaar.

Wettelijke bepalingen en terreinbeheer - Voor wilde hoenders gelden in het Verenigd Koninkrijk de Game Acts; volgens de bepalingen van deze jachtwetten is het schieten van sneeuwhoenders toegestaan van 12 augustus tot 10 december. Veel Britse moerasgebieden worden van oudsher beheerd met het oog op hoenderjacht. Voor een goede sneeuwhoenderstand moet de biotoop intensief worden beheerd; dat komt ook veel andere moerasbewonende vogelsoorten ten goede. De heide wordt volgens een wisselsysteem verbrand, waardoor er een differentiatie naar leeftijd van de vegetatie ontstaat, met oude dichte heidebegroeiing voor beschutting en nestplaatsen en daarnaast jonge heideplanten voor de voeding.

Er doet zich bij het Schotse Sneeuwhoen een natuurlijke overproductie voor, met als gevolg een hoge jaarlijkse sterfte; afschieten wordt daarbij als een aanvulling op het natuurlijke selectieproces beschouwd. In goed beheerde terreinen zijn weersomstandigheden en voedselaanbod voor de populatie geen risicofactoren en de soort is niet zo gevoelig voor een zekere mate van jachtdruk en verstoring. Indien de omstandigheden wél kritisch zijn, kan de combinatie van slecht weer, wisselvallig voedselaanbod en jacht zeker een negatieve invloed op de wildstand hebben.

Voor het behouden van een mozaïekpatroon in de heide- en grasvegetatie is vermindering van begrazing noodzakelijk, in combinatie met het afbranden. Goed beheer zou worden bevorderd door de waarde van natte heidegebieden in economische zin meer in overeenstemming te brengen met de waarde van landbouwgrond of bos; daardoor zou ook kunnen worden voorkomen, dat het areaal aan 'moorland areas' blijft slinken. Bebossing van dergelijke terreinen dient te worden tegengegaan om het voor sneeuwhoenders geschikte leefgebied niet verder te verkleinen. Voor het ontwikkelen van doeltreffende maatregelen tot behoud van de soort is meer inzicht vereist in de oorzaken van de enorme schommelingen die in de sneeuwhoenderstand optreden.

De actuele stand van zaken - De verspreiding van het Moerasneeuwhoen, met tien of elf ondersoorten, strekt zich uit van de poolstreken tot ongeveer 60° N.B. De soort komt niet voor in het echte arctische gebied, in Groenland en IJsland. Het Schotse Sneeuwhoen is een endemische standvogel van Schotland, Wales, Noord-Engeland en Ierland (de Ierse vogels worden ook wel als afzonderlijke ondersoort *hibernicus* opgevat); de populatiedichtheid is het grootst in oostelijk Schotland en noordelijk Engeland. Introductie heeft plaatsgevonden in Zuidwest-Engeland (1915-1916) en ook in België (Hautes-

Fagnes). De soort bewoont vochtige heidegebieden in het hoogland en hoogveengebieden in lagere streken, waar heidevegetatie domineert; vegetatie met bomen wordt gemedend. De grootste dichtheid - bij hoge voedingswaarde van de heide op rotsbodem die rijk is aan basische stoffen, en bij intensief terreinbeheer - bedraagt 50 tot 60 broedparen per vierkante kilometer.

Medio jaren zeventig werd de stand voor geheel Groot-Brittannië en Ierland op 500.000 broedparen geschat. Inmiddels is vastgesteld dat jaarlijks 65 procent van de vogels verloren gaat. Schotse Sneeuwhoenders hebben een beperkte actieradius. Overtollige hanen koloniseren geen nieuwe moerasgebieden, maar blijken zich niet verder dan 5 km van het hun bekende gebied met territoria te verwijderen en gaan dan spoedig te gronde in bos- en akkergebieden. Van geringde dood gevonden vogels bleek de vindplaats in 80 tot 90 procent slechts anderhalve kilometer verwijderd van de ringlokatie.

Sterke daling van het aantal sneeuwhoenders heeft zich in Ierland al sinds 1920 voorgedaan en is in Groot-Brittannië sinds 1940 geconstateerd. In 1911 werden naar schatting 2,5 miljoen Britse vogels geschoten; in 1983 werd een afschot van tussen 260.000 en 660.000 gemeld. Uit voorjaarswaarnemingen blijkt dat het aantal territoria in een moerasgebied sterk uiteen kan lopen; in sommige gebieden is een cyclus vastgesteld met hoogtepunten in de stand om de zes of zeven jaar. De wisseling van de aantallen gaat dikwijls met een drievoud of vijfvoud, en soms worden in een voorjaar wel tien keer zoveel sneeuwhoenders gezien als in het voorafgaande voorjaar.

Bedreigend voor de status van het Schotse Sneeuwhoen zijn in elk geval de groei in intensieve landbouw, de bebossing, de al te sterke begrazing en kwaliteitsvermindering in het terreinbeheer. De invloed van roofdieren op de grootte van de populatie is niet duidelijk, maar er zijn aanwijzingen dat roofdieren en ziekten voornamelijk voor een vermindering van het overschot aan niet-broedende vogels zorgen, terwijl het broedsucces in sommige gebieden wellicht in veel sterkere mate wordt ondermijnd door bijvoorbeeld het optreden van parasieten.

Het Schotse Sneeuwhoen is broed- en standvogel in verschillende Britse natuurreservaten, zoals Geltsdale in Cumbria, Lake Vyrnwy in Powys en Hobbister in Orkney Mainland.

Vispassage Eierland wordt aangelegd

Op 21 augustus is Aannemersbedrijf P. Daalder te Alkmaar begonnen met de aanleg van een vispassage nabij het Gemaal De Cocksdorp. De vispassage moet het voedselaanbod voor Lepelaars in de Polder Eierland gaan verbeteren. Hiermee wordt uiteindelijk het initiatief van de Werkgroep Texelse Lepelaars (George Wintermans (0222) 31 88 29) beëindigd.

De Werkgroep Texelse Lepelaars heeft enige jaren geleden verschillende organisaties gewaarschuwd dat het voedselaanbod in de Polder Eierland voor de Lepelaars minimaal was. Lepelaars zijn in de polder aangewezen op Driedoornige

Stekelbaarzen die in de Waddenzee en Noordzee overwinteren. Door het maken van een inlaatvoorziening kan de trek van de Stekelbaars uit de Waddenzee naar de polder worden hersteld. Technische realisatie van dit plan was echter ingewikkeld, mede door de uiteraard hoge veiligheidsseisen die bij een zeedijk worden gesteld.

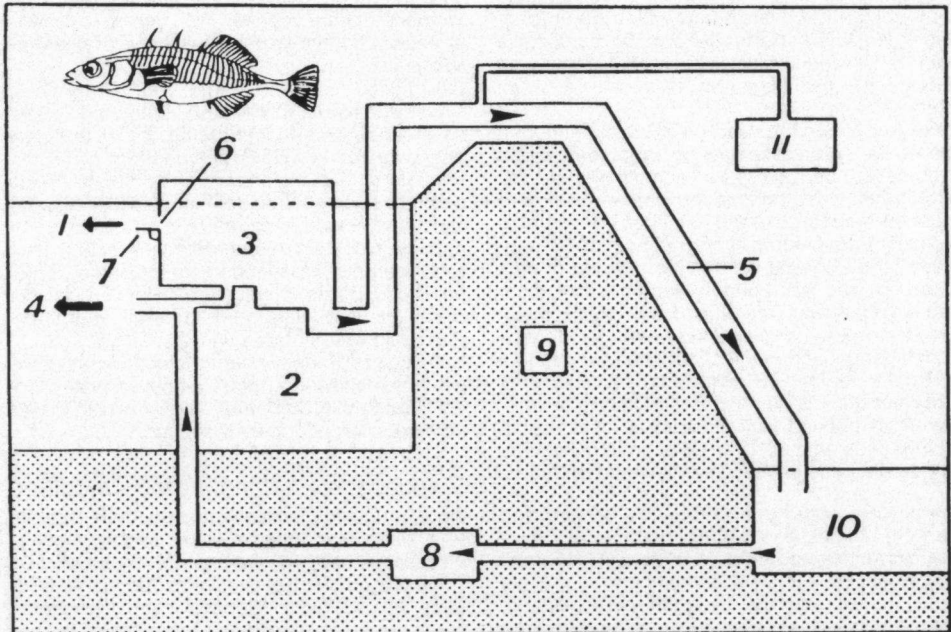
In de uitstroombopening van het Gemaal Eierland aan de Waddenzee kant worden door een zoetwaterlokstroom de stekelbaarsjes naar een inlaatcompartiment gelokt. Waarna de visjes over de zeedijk worden geheveld om in de Roggesloot te komen. Vanuit de Roggesloot kunnen zij verder de polder intrekken. De vispassage wordt automatisch bestuurd vanuit het gemaal. Na jaren van intensieve samenwerking tussen Rijkswaterstaat Directie Noord-Holland, Staatsbosbeheer, Waterschap Hollands Kroon, Hoogheemraadschap Uitwaterende Sluizen in Hollands Noorderkwartier, Werkgroep Texelse Lepelaars, Organisatie voor de Verbetering van de Binnenvisserij, Provincie Noord-Holland en Consultantschap Natuur, Bos, Fauna en Landschap is het nu dan zover dat de vispassage kan worden gerealiseerd. De aanbesteding heeft plaatsgevonden. Aannemer Daalder kwam met een bedrag van f 12.000,- als laagste uit de bus. Het ligt in de bedoeling dat het werk vóór 15 oktober wordt opgeleverd.

Rijkswaterstaat heeft het op het eerste gezicht betrekkelijk simpele ontwerp, civieltechnisch en

werktuigbouwkundig uitgewerkt. Staatsbosbeheer zal de vispassage gaan beheren. Verleden jaar al heeft Staatsbosbeheer in de Roggesloot enige foerageerplaatsen voor de Lepelaars ingericht. De overige organisaties hebben de benodigde kennis ingebracht, vergunningen verleend en een financiële bijdrage geleverd aan het project. Zowel vóór als ná de aanleg van de vispassage zal de visstand in de Polder Eierland worden bestudeerd. Ook de werking van de vispassage zal twee jaar worden gevolgd.

Overzicht ontstaan en activiteiten

In de jaren 1984, 1985 en 1986 is onderzoek gedaan naar de voedsel ecologie van de Lepelaars in de Kop van Noord-Holland en op Texel. Uit de gegevens is gebleken dat de voedselsituatie voor Lepelaars op Texel in het vroege voorjaar, als zij zijn aangewezen op met name Driedoornige Stekelbaars in de poldersloten, slecht is. Teneinde de foerageermogelijkheden voor Lepelaars op Texel te verbeteren is de Werkgroep Texelse Lepelaars opgericht. Na bestudering van de diverse methoden om de foerageermogelijkheden te verbeteren, is de werkgroep tot de conclusie gekomen dat het verhogen van het voedselaanbod (c.q. Stekelbaarzen) in de sloten van Polder Eijerland door het aanleggen van een hevelvispassage in de dijk bij het Gemaal Eijerland, de beste en meest haalbare optie is. Er is gekozen voor Polder Eijerland omdat een groot gedeelte (circa 25 ha) van deze polder (nog) niet

Principe van een vishevelpassage:

1. kleine lokstroom	7. klep
2. zee	8. waterpomp
3. inlaat-compartiment	9. deltadijk
4. grote lokstroom (uitstroom gemaal)	10. poldersloot
5. hevelbuis	11. vacuumpomp
6. inlaatopening	

is gecompartmenteerd en in open verbinding staat met de Roggesloot waarop het Gemaal Eijerland is aangesloten. Eenmaal binnendijks zouden de stekelbaarzen zich over een groot gebied kunnen verspreiden. Voor Lepelaars zou dit een substantiële uitbreiding van hun foerageermogelijkheden betekenen, te meer daar zowel Staatsbosbeheer-Texel als het Waterschap Noord Hollands Kroon plannen heeft om enkele grote sloten en plassen in de polder zó in te richten dat onder andere stekelbaarzen er een geschikter leefmilieu aantreffen en onder andere Lepelaars er een geschikt foerageergebied bij krijgen.

Om de aanleg van een hevelvispassage te realiseren heeft de Werkgroep Texelse Lepelaars in 1990 een voorlichtingsdag georganiseerd op Texel. Later in het jaar is het tot een samenwerkingsverband gekomen met Rijkswaterstaat Noord-Holland, de Dienst Ruimte & Groen van de Provincie, het Consuleringschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna (NBLF - regio Noord), Uitwaterende Sluizen (US) en het Waterschap Texel. In 1991 hebben Rijkswaterstaat, de Provincie, het Consuleringschap en Uitwaterende Sluizen zich bereid verklaard het project en eventueel aanvullend onderzoek financieel te zullen ondersteunen, terwijl het Waterschap Texel een bijdrage in de vorm van mankracht en materieel heeft toegezegd. In 1991 is door de werkgroep een 'advies' samengesteld over de mogelijkheden voor vismigratie in de Kop van Noord-Holland (Kemper et al 1991) en er is een studie naar de haalbaarheid van een hevelvispassage op Texel opgezet en uitgevoerd (Lavaleye et al 1991). In opdracht van de werkgroep heeft Bob van Soest (student aan de Hogeschool Haarlem, sector techniek, afdeling Weg- en Waterbouw) in 1992 in het kader van zijn studie de mogelijkheden van verschillende technische ontwerpen bestudeerd, beschreven en doorgerekend (Van Soest 1993).

In 1993 is door de werkgroep een monitoringsvoorstel opgesteld aan de hand waarvan een start is gemaakt met de biologische monitoring van de visfauna en de Lepelaars in Polder Eijerland (vastleggen van de zogenaamde 'nulsituatie'; Wintermans 1994). In 1993 heeft Staatsbosbeheer zich bereid verklaard het eigenaarschap en dus het beheer en onderhoud van de passage op zich te nemen en Rijkswaterstaat is begonnen met het maken van een schetsontwerp en het opstellen van een technisch bestek hetgeen in 1995 is afgerond. De WTL heeft in 1994 een nieuw monitoringsvoorstel (Wintermans 1995) uitgewerkt aan de hand waarvan de komende drie jaar (1995 tot en met 1997) de biologische monitoring rond de aanleg van de hevelvispassage zal plaatsvinden.

Alle voornoemde instanties hebben deelgenomen aan de financiële, technische, administratieve en organisatorische voorbereiding van het project dat, naar het zich laat aanzien, in het najaar van 1995 zal worden afgerond met de daadwerkelijke plaatsing van de hevelvispassage. Op maandag 28 augustus is begonnen met de bouw van de passage. Als alles volgens de planning

verloopt, vindt de oplevering rond half oktober plaats.

■ Jeroen van Wetten, Jan Kemper & George Wintermans, Oost 30, 1794 GP Oosterend, Texel.

LITERATUUR:

Kemper, J.H., J.C.J. van Wetten & G.J.M. Wintermans (1991): Mogelijkheden voor vismigratie in het gebied van de Amstelmeerboezem en omliggende wateren. Werkgroep Texelse Lepelaars. Rapport 91-02.

Lavaleye, M.S.S., J.H. Kemper, J.C.J. van Wetten & G.J.M. Wintermans (1991): Onderzoek naar de mogelijkheid voor een hevel-passage voor Driedoornige Stekelbaars op Texel. Werkgroep Texelse Lepelaars. Rapport 91-01.

Soest, R.C. van (1993): Ontwerp vispassage Texel. Afstudeeropdracht bij de Hogeschool Haarlem sector Techniek. Afdeling Weg- en Waterbouw.

Wintermans, G.J.M. (1994): Monitoring van de visfauna in de sloten van Polder Eijerland op Texel ten behoeve van de vispassage bij het Gemaal Eijerland. Nulsituatie voorjaar 1993. Werkgroep Texelse Lepelaars. Rapport 94-01.

Wintermans, G.J.M. (1995): Biologisch monitoringsprogramma ten behoeve van de hevelvispassage bij het Gemaal Eijerland op Texel. Werkgroep Texelse Lepelaars. Rapport 95-01.

Groene Spechten en houten bungalows

In Dagblad De Telegraaf is melding gemaakt van Groene Spechten die gaten pikken in een houten bungalow (Anonymus 1995).

Vogelaars hebben dikwijls de neiging om dit aspect van het gedrag van de Groene Specht te ontkennen. Het is momenteel ook geen veel voorkomend gedrag. Echter, voordat in steden stenen daken werden gebruikt, was de Groene Specht in onze streken veel meer in het stedelijk landschap te vinden dan tegenwoordig. Ze zochten daar kennelijk mieren (houtmieren?) en andere prooidieren. In ieder geval is het gaten pikken in daken en andere grote bouwsels van hout ook bekend uit Groot-Brittannië (Murton 1971) en voormalig Tsjechooslowakije (Turček 1960). Het bericht in De Telegraaf vermeldt eind augustus als aanvang van dit gedrag, waarna in de loop van de maanden steeds meer Groene Spechten bij de 'sloop' betrokken zouden zijn geraakt. Gezien de tijd van het jaar zou het mij niet verbazen als het vogels zijn die niet over een territorium beschikken of dat de voedselbeschikbaarheid van de omgeving te klein is om de populatie van voldoende voedsel te voorzien.

Pierre Maréchal.

LITERATUUR:

Anonymus (1995): Spechten slopen houten bungalows in Zeeland. De Telegraaf 9 november, pagina 1.

Murton, R.K. (1971): Man and birds. London.

Turček, F.J. (1960): On the damage by birds to power and communication lines. Bird Study 7: 231-236.

VOGELREIZEN onder auspiciën van de Stichting Het Vogeljaar

Vogelreis Bulgarije, 17 t/m 24 februari 1996. Unieke reis die vooral is gericht op de vele water- en moerasvogels die in het vrij zachte winterklimaat van de kust van de Zwarte Zee de winter doorbrengen. Witkopend, Arendbuizerd, Dunsnavelmeeuw, Kalanderieuwerik, Kroeskoppelikaan, Roodhalsgans, Dwergaalscholver, Rouwmees, Syrische Bonte Specht. Beslis snel als u mee wilt gaan. Reissom f 1990,- (035) 542 03 03.